

Móra Regina

AZ ÚJKORI MODERNSÉG ÉRTELMEZÉSÉNEK ELLENTMONDÁSAI

The Contradictions of Interpretations of New Age Modernity

Márfai Molnár László: *Arte legis helyett. A hálózatos tudás természetrajzához.* Ráció Kiadó, Budapest, 2011

Paradoxonnal indít a szerző: a módszert abszolutizáló hang módszeréről, továbbá a visszatérésről, a kezdetekhez való visszafordulásról, a kör megtételéről. Közben utal ennek a körnek a spirálszerű csavarodására, melynek a vége nem meghatározott, vagy talán a végtelen értelmezés nyitottságára utal: „egy nagy gömb felületén (vagy héjának belső oldalán) róják az útjukat [ti. az értelmezők]” (MÁRFAI MOLNÁR 2011: 7). A fenti megállapítás alátámasztására szolgálhat az ars kettős jelentése: művészet, tudomány. A kettős értelmezésből adódik az a tapasztalat, hogy a tudományos beszéd és fikció egybekapcsolódhat, ennek során a szerző/olvasó referencialitást tulajdonít bizonyos meghatározásoknak; a poétikus beszéd és a fikcionalitás sem tartozik össze feltétlenül, a tudományos szövegekben mégis ott a poeticitás, és lehetséges költészettani, műfajelméleti megközelítésük.

Paradoxonnal folytatja (Pierre Bourdieu nyomán): „Az esztétikai képződmények modern kori megközelítésénél úgy tűnik, két, egymást kizárni látszó alapállással számolhatunk” (MÁRFAI MOLNÁR 2011: 10). A belső olvasásmód során, mely kizárólag magából a műből indul ki, a művet csakis önmagából kiindulva vizsgáljuk, értelmezzük; a külső olvasásmód pedig, a mű és a társadalom kapcsolatát vizsgálja, a művet értelmező csoport maga céljának megfelelően értelmezi az adott alkotást. Mindkét szemlélet megtámadható: az előbbi hiányossága, hogy a mű önmagán kívül is létezik, belehelyezkedik a társadalomba; az utóbbi hiányosságaként felrögható, hogy a mű több mint egy társadalmi meghatározottság.

Pierre Bourdieu szerint ez az ellentmondás feloldható: a művekkel szemben elfoglalt álláspontok, olvasatok egymás erőviszonyaira hatnak, és új olvasásmódokat implikálhatnak.

Ismét egy paradoxon: a paradigmák keletkezése, harca, váltása következik be a modernítésben. Egyik értelmezője, Miguel de Unamun szerint a paradigmák létmódja az agón, mely ebben az esetben „a halál élete és az élet halála” (MÁRFAI MOLNÁR 2011: 14) paradox kifejezéssel definiálható. A modernítésben megintotak a lét törvényei, majd ismét bekövetkezik a modern ismeretelmélet újragondolása, s a stílus fogalma (mint az egyes formai megoldásokra alkalmazott csomagolópapír) megkérdőjeleződik, a teoretikusok új terminusokat alkalmaznak, és a stíluskorszakok felfogásának kritikája is megszületik a művészettörténetészek, irodalomtörténészek tollából.

A Hamvas Béla-idézet (*Tabula Smaragdina*) a kereket (kerek, kerék), a végtelenséget érzékelteti, és az alcímként szereplő *Szemléletváltás és korszakhatár* az idézet folytatásaként utal a folytonosságra, a régiség és a modernség egymásba folyására, folytatólagosságára, a pontos határvonal meghúzhatatlanságára.

Paradoxonnal indítja a szerző a *Modernség és szubjektivitás* fejezetet. A modernséget szubjektumközpontúnak tekinti, szemben más objektumközpontú elméletekkel. Hegel, Kant, Kierkegaard, Marx, Uszpenszkij diskurzusai, egymás formuláinak tovább/átgondolása elvezeti a tanulmány olvasóját addig a megállapításig, hogy szubjektivitás és objektivitás szorosan összetartozik a fenti filozófusok diskurzusaiban is. A modernség megalkotja a maga szubjektum–objektum dichotómiáját – a fejezet bevezetéséhez méltó ellentmondással zárul.

„Lépten-nyomon paradoxonokba ütközünk” (MÁRFAI MOLNÁR 2011: 32). A modernség időszemlélete lineáris vonalú, akár a keresztény szemlélet, nincs visszatérés, körforgás; egyenes út vezet a teremtéstől a végítéletig – köztük az esetleges megváltással –, viszont a modernség, eltekintve a szakrális felfogástól, felmorzsolja az időt, és létrehozza pl. a múlt/jövő nélküli képet. Az idő erodálásával párhuzamban a modern szubjektum is felmorzsolódik, elkopik. Az ember biokulturális lényként való felfogása új tudásforma: biológia/természeti és kulturális/társadalmi meghatározottságú. A 20. században a szubjektum válságának a kérdése is felmerül. A *Túl a szubjektumon* című fejezet azokat a paradigmákat sorolja, amelyek a szubjektum szerepét kutatják az olvasatok létrejöttében.

És ismét paradoxon: „a történelem megértésének legnagyobb teherképe az összefüggő történelem képzetéhez való ragaszkodás” (MÁRFAI MOLNÁR 2011: 57). Ezt a megállapítást az alábbi példa támasztja alá: Közép- és Kelet-Európa országainak különböző irányban haladó társadalmi, gazdasági, kulturális változásairól tett értelmezések: a) a régióban a modernizáció megvalósult; b) a régióban a modernizáció megvalósult, de különböző eredménnyel. A két megállapítás ellentétben áll egymással, de nem zárja ki egymást. Valóban jelen volt a

modernizáció, de az egyes régiókban, a társadalmi-kulturális-politikai hatásoknak kitéve, másképpen alakult. Nem lehet az egyes megállapítást kiterjeszteni az egészre, viszont a kiterjesztése sem hiba, hiszen valamilyen fokon hiteles.

Mivel foglalkozik az, aki irodalommal foglalkozik? – szólít meg a nagy fejezet címe, mely Frank Kermode *Kánonok és elméletek* című tanulmányát idézi. Az új művészeti teljesítményt követi(k) az új értelmezés(ek). A teoretikusok megállapításai viszont hatással lehetnek az alkotókra, alkotásaikra. A művészet és az elmélet egymásra hatása formálta a művészeti alkotásokat. Európa egyes részeiben (pl. Magyarországon) az elmélet és a művészet kölcsönhatása másképpen alakult, a politikai ideológia nyomta rá bélyegét a recepcióra, és bizonyos művészeti alkotások, művészek nem tudtak érvényesülni. A logika szerint az olvasás–kultusz–kánon linearitás útján halad az alkotó és a műve az irodalomtörténetbe való beillesztésekor. Viszont a modernitás ezt a hármasságot kedvére variálja. De hát mi is az irodalom? – teszi fel a provokatív kérdést a szerző. Amit kiragadnék a tanulmányrész gondolatmenetéből, az az irodalom következő meghatározása: az irodalom „hasonlatos lesz bizonyos déltengeri korallszigetek mindig változó formájához, melyet hol az aprócska élőlények seregének szüntelen tevékenysége, hol a Föld tektonikus megnyilvánulásai formálnak állandóan újra” (MÁRFAI MOLNÁR 2011: 123). Az irodalom fenti megfogalmazásához a szerző nem a tudományos beszéd eszközeit vette igénybe, hanem alakzattal, irodalmi hasonlattal élt, mint a könyvbemutatón a tudományos szövegek poéticitásáról folytatott diskurzust.

Márfai Molnár László körforgásról, paradigmaváltásról, destrukcióról majd újraépítkezésről beszél, kockázatról, elméletről, illetve elméletekről, rendről és a rend felbomlásáról, a szigorú újratelemtésről és rengeteg ellentmondásról, melyek olykor, ha szembeállnak is, nem zárják ki egymást, összefonódnak, folytatódnak, és – a módszer hangján, poétikusan szólva – hálószerűen át/összeszövik az ezredforduló paradigmáit.